

FAİZİN TANIMI MESELESİ

İçki ve kumarın zararlı olduğu noktasında hemen tüm kültürlerde ittifak vardır. Faize gelince, bu konuda bir zihin karışıklığının olduğu görülmektedir. Bunun başta gelen nedeni, kanaatimizce, üzerinde herkesin ittifak ettiği bir faiz tanımının hâlâ yapılamamış olmasıdır.

Faiz hemen tüm eski-yeni din, kültür, felsefe ve ideolojilerde meşruiyeti tartışılmış bir konudur. Kutsal metinlerde – tahrife uğramış noktalar hariç- her hangi bir ihtilafa mahal bırakmayacak netlikte faiz tümünden yasaklanmıştır. Beşerî yaklaşımlarda ise tarihin akışı içerisinde, işlemin muhtevası, karakteri, ruhu ve sonuçlarından hareketle benzer birçok tartışmalı konuda zamanla ortak bir kanaate ulaşılmışken, faizde henüz böyle bir aşamaya gelinememiştir. Örneğin, içki ve kumarın zararlı olduğu, insanların bunlardan kaçınmasının telkin ve tavsiye edilmesi gerektiği noktasında hemen tüm kültürlerde ittifak vardır; her ne kadar bu eylemleri icra edenler daima mevcut olmuşlarsa da... Faize gelince, bu konuda bir zihin karışıklığının olduğu görülmektedir. Bunun başta gelen nedeni, kanaatimizce, üzerinde herkesin ittifak ettiği bir faiz tanımının hâlâ yapılamamış olmasıdır.

Faizin önemli bir sömürü aracı olmasından hareketle, faiz yoluyla toplumların ekonomik varlıklarını istismar edenler, elde ettikleri iktisadî ve siyasî güçle dinden felsefeye, eğitimden-sanata kültürel hayatın bütün kılcalıklarına kadar nüfuz edip insanların üzerlerinde oynanan bu oyunun farkına varmalarını engelleyici tutum ve çaba içerisinde olmaktadır. Bu öncelikle işlemin karakter ve yapısını açıkça ortaya koyucu nitelikli bir tanımın yapılmaması, dinî kaynaklarda konunun anlaşılmasız bir hale büründürülmesi, iktisadî ve siyasî edebiyatta faizin asla vazgeçilemez bir malî ve iktisadî araç olarak sunulması şeklinde pratiğe yansımaktadır. Sonuçta faiz, ekonomik ve siyasî açıdan vazgeçilmez öneme büründürülüp di-

nen meşruiyeti tartışılır hale getirilerek zararlı ve yıkıcı sonuçları insanların gözünden saklanmakta, olayın vahametinin fark edilip sorgulanır hale gelmesinin önüne dinî, siyasî ve ekonomik görünümli perdeler, bariyerler oluşturulmaktadır.

Faiz kavramı üzerindeki algı operasyonları Hz. Peygamber (s.a.v) öncesine kadar uzanır. Bilindiği üzere Tevrat'ta faiz haram kılınmıştır.^[1] Bir Yahudi başka biri ile faiz sözleşmesi yapamaz. Ancak bu kural ihlal edilmek istenmiş, faiz yasağı tümüyle Tevrat'tan silinemediğinden, kavramın anlamı üzerinde oynanmış ve bu kuralın mutlak olarak faiz işlemini yasaklamadığı aksine, bu yasağın aynı din mensubu iki Yahudi arasında söz konusu olduğu fikri ortaya atılmıştır. Böylece Yahudiler, faizi kendi aralarında haram görürken, Yahudi olmayan başka din mensuplarıyla bu sözleşmenin yapılmasını caiz görür olmuşlardır. Bu anlayışa göre bir Yahudî, Yahudi olmayan biri ile faiz sözleşmesi yapıp ondan faiz alabilir.^[2] Oysa Kur'ân bu yaklaşımı onaylamayıp reddeder ve Yahudilerin cezalandırılma sebeplerinden biri olarak **"Nehyedildikleri halde faizcilik yapmaları"**nı gösterir.^[3] Yahudi kaynaklarında faiz "Neşeh=yılan sokması (ısıriği)" şeklinde yorumlanır. Yılan sokması ilk anda çok hafif şekilde hissedilir. Fakat zehir bütün vücudu kapladığında artık kurtuluş mümkün olmaz.^[4] Faizi öldürücü etkisi bulunan yılan sokması şeklinde yorumlayanlar bu zehir yabancıları akıtmakta hiçbir sakınca görmezler. Burada Yahudilerin bizzat faiz/riba eyleminin kendisine değil, o eylem sonucu ortaya çıkan hasılatla odaklanarak faize yaklaştıkları, hasılat kendi lehlerine tahakkuk ettiğinde bunu caiz gördükleri sonucu çıkmaktadır. Oysa ya-

sakta esas olan sonuç değil, kim tarafından icra edilirse edilsin, o sonuca sebep olan davranış, yani eylemdir. Çünkü asıl zarar eylemden kaynaklanır, sonuçtan değil.

Faiz kavramı ile oynayarak onu masum gösterme çabalarının diğer bir örneğini Hristiyan dünyasında, Kilise uygulamasında görürüz. İncil’de “*Birilerine ondan bir karşılık ummak için ödünç verirsiniz, bunun için hangi teşekkür beklenir? Günahkârlar da bir şey almak için birbirlerine ödünç verirler*”^[5] anlamındaki buyrukla, Ahd-i kadimdeki (Tevrat) faiz yasağı tekrarlanmıştır ve teyit edilmiştir. Bu kural Hristiyan dünyasında uzun süre geçerli kılınmış, faizli sözleşmeler Kilise kanunları ile yasaklanmıştır. Batı’da XVI. yüzyılda faizi meşrulaştırma çabaları yoğunlaşmış, Kutsal kitaptaki yasaktan maksadın insanların aşırı faize dayalı tefecilikle sömürülmesi olduğu şeklinde bir gerekçe icat edilmiştir. Sonra usury (paranın kullanımı karşılığı ödenen fiyat) ve interest (paradan mahrum kalınan süre karşılığında hak edilen gelir) ayırımına gidilerek yasak gevşetilmiş^[6] ve ilk kez 1574 yılında Cenevre’de faize resmen izin verilmiştir. Görüldüğü üzere, Hristiyanlıkta da bizzat eyleme, yani faizin (negatif nitelikli) iktisadî karakterine değil, dikkatler kavram tartışmasına çekilmiş ve yasağın asıl gayesi göz ardı edilerek faizciliğin önü açılmıştır.

İslâm tarihinde de benzer bir süreç yaşanmış ve halen de yaşanmaktadır. Konunun İslâm tarihindeki seyrine geçmeden önce Kur’ân-ı Kerim’de faizin nasıl tasvir edildiğine kısaca bir göz atalım: Kaynaklarda faizle ilgili ilk nazıl olanın Rûm suresinin 39. ayeti olduğu bildirilir^[7]. Bu ayette malı ribaya (faize) vermekle zekâta verme arasında bir mukayese yapılır ve zekât tavsiye edilir. Ayetin cümle yapısından zekât eylemi ile faizcilik eyleminin iki farklı davranış, iktisadî eylem türü olduğuna işaret vardır; riba sözleşmesi varlığı gerçek anlamda artırıcı değilken zekât (sadaka) varlığı kat kat artırıcı bir eylem türüdür. Buradan Kur’ân’da kullanılan “riba” kelimesi ile –zekâtta olduğu gibi- öncelikle bir eylemin, davranışın, varlık aktarma yönteminin kastedildiği anlaşılır. Faiz yasağı konusundaki kesin hükmün bildirildiği Bakara suresi 275. ayette iki kez faiz ile alım satım karşılaştırılır. Birincisinde faizcilerin itirazlarına atıfla “إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا: **Alım satım işlemi şüphesiz riba işlemi gibidir**” dedikleri bildirilir. İtirazcıların algılamasında ribanın aynen alım satım işlemi gibi bir varlık transfer yöntemi/eylemi olarak görüldüğü sonucu çıkmaktadır ki –hükmüne bakılmaksızın- özü itibarıyla bu yaklaşım

tarzı isabetlidir. İkincisinde ise yukarıdaki itiraza verilen cevapta “أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا: **Allah, alım-satımı helâl faiz işlemini haram kılmıştır**” buyrulurken benzer bir üslup söz konusudur. Ayetin devamındaki **Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de ona son verirse, geçmişte olan kendinindir, onun işi Allah’a aittir. Kim de ona dönerse işte onlar cehennemliktir** bölümündeki iki adet “o”na ifadesi, zaminin en yakına gitme kuralı gereği, faizin eylemsel niteliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla gerek Kur’ân’ın gerekse itirazcılarının dilinde alış veriş nasıl bir eylemse ribanın da bir eylem olarak kabul edildiği ve bu anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Bilindiği gibi literatürde alış verişin bir eylem türü, mal ve hizmet transferi işlemi olduğunda ittifak vardır. Ribanın ise bir eylem mi yoksa eylem sonucu oluşan hasılat mı/bedeller arasındaki fark mı olduğu noktasında tereddüt söz konusudur. Bu tereddüdü riba tanım ve tar-

tışmalarında gözlemlemek mümkündür. Bakara suresi 275. ayetteki “يَأْكُلُونَ الرِّبَا”، Âl-i İmrân suresi 130. ayetteki “وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا” ve Nisâ 161. ayetteki “لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا” terkiplerinde geçen “riba” kelimelerinin bir eylemi değil o işlemten doğan hasılatı ifade ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla Arap dilinde riba (çok/eş anlamlı) müşterek bir kelimedir; Kur’ân’da hem bir varlık mübadelesi eylemini hem de bu eylemden oluşan hasılatı/farkı içerir mahiyette geçmektedir.

Riba dinde yasaklandığı için, bey’de yasak olan unsurlar riba olarak algılanıp, riba bey’in yasak unsurları barındıran bir türü, problemlili alış veriş sözleşmesi gibi sunulur olmuştur.

Allah’ın Nebîsi’nin kullanımında da benzer durum söz konusudur. Allah’ın elçisinden nakledilen, “الذَّهَبُ وَالذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ وَالْفِضَّةُ وَالْبُرُّ وَالْبُرُّ وَالشَّعِيرُ وَالشَّعِيرُ وَالشَّمْرُ وَالشَّمْرُ بِالْمِلْحِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ يَدًا بِيَدٍ فَمَنْ زَادَ أَوْ أَسْتَرَادَ فَقَدْ أَزَى إِلَى الْأَخْذِ وَالْمُغْطَى فِيهِ سَوَاءٌ : Altın altın karşılığı, gümüş gümüş karşılığı, buğday buğday karşılığı, arpa arpa karşılığı, hurma hurma karşılığı ve tuz tuz karşılığı eşit miktarlarda ve peşin olarak değiştirilir. Kim fazla verir ya da fazlalık isterse ribâyâ düşmüş olur; o ribâyı alan ile veren aynıdır.”^[8] anlamındaki rivayette “riba” öncelikle bir eylem türü; mübadeleye konu malların (vadeli olarak) farklı miktarlarda değiştirilmesi işleminin adı, ikinci olarak da fark/hasılat anlamındadır. Çünkü hadiste riba cereyan eden malların birbirine denk ve peşin olarak değiştirilmesi yöntemi faiz olarak değil meşru yöntem (karz-ı hasen, yahut bey’ olabilir) diye gösterilmekte, miktarlarda farklılık olduğunda faize girilmiş, faizcilik yapılmış olunacağı beyan edilmektedir. Dolayısıyla vurgu öncelikle mal mübadelesi işleminidir; o işlemten doğan farka değil. Allah’ın Elçisi’nden nakledilen “*Borç verene menfaat sağlayan her karz sözleşmesi faiz işlemidir*” anlamındaki rivayet^[9] ile “*Faiz ancak vadeli işlemde söz konusu olur*” anlamındaki rivayet^[10]lerde de riba ile bir eylemin kastedildiği görülür. Riba ile ilgili olarak nakledilen “لَعَنَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ” : *O ribayı yiyeni, yedireni... lanetledi*”^[11] ve Veda hutbesinde irad edilen “لَا إِنَّ” : *Biliniz ki: Riba men Riba al-Jahiliye موضوع لكم رؤوس أموالكم*

ki Câhiliye ribâsının tamamı kaldırılmıştır, anaparaları-nız sizlerindir”^[12] anlamındaki rivayetlerde ise “riba” öncelikle bir hasılat, fark anlamındadır. Sonuç olarak, Kur’ân ve Nebînin Sünnetinde riba kelimesi ile hem bir mübadele yöntemi hem de özel bir mübadele türü olan riba işleminden ortaya çıkan fark, hâsılat manasının kastedildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ribanın tanımı yapılırken bu ayrıntının dikkate alınması önem arz etmektedir. Hatta asıl sebep niteliğindeki eylem olmadıkça bu eylem türünün bir sonucu niteliğindeki hâsılatın mevcudiyetinden söz edilemeyeceğinden, meselede asıl olanın sonuç değil bu sonuca ulaştıran eyleme odaklanılmasının gerekliliğidir. Hırsızlık, kumar ve rüşvette vurgu bu yollarla elde edilen mala, “kazanç”a olmayıp buna temel teşkil eden eyleme olduğu gibi burada da benzer durum söz konusudur. Fakat gerek klasik gerekse konuyla ilgili modern literatürde bu hususun farkına varılmayıp yasaklanmasındaki asıl maksadı adeta gölgede bırakır tarzda bir riba tanımının yapıldığı görülür. Bu durum da büyük karışıklıklara zemin oluşturur.

Fıkıh kaynaklarında riba genelde *kitabü’l-büyu’* yani alış verişler babı altında işlenir. Öncelikle bey’ farklı riba farklı karaktere sahip işlemlerdir. Bey’de farklı iki malın bir daha geri dönmek üzere karşılıklı olarak değiştirilmesi, tarafların mülkiyetine geçirilmesi söz konusudur. Nitekim kaynaklarda bey’ “مبادلة مال بمال” şeklinde tanımlanır. Riba bey’ ana başlığı altına yerleştirilince ister istemez tanımı da buna yakın anlamda yapılır olmuştur. Riba dinde yasaklandığı için, bey’de yasak olan unsurlar riba olarak algılanıp, riba bey’in yasak unsurları barındıran bir türü, problemlili alış veriş sözleşmesi gibi sunulur olmuştur. Oysa Yüce Allah ribanın farklı bey’in farklı birer işlem olduğunu ifade eder^[13]. Çünkü bey’ özü itibarıyla bir ticari işlem iken riba gelir beklentili kredi işlemidir. Bir diğer dikkat çekici nokta, tanımı konusundaki belirsizlik ve -kanaa-timizce- tam mutmain olunamamanın getirdiği bir hale-ti ruhiye ile birçok kaynakta ribanın tanımı verilmeden hemen ilgili meselelerin ayrıntısına geçilir. Ribayı teorik düzeyde tanımlayan fıkıh kaynağı sayısı nispeten azdır. Bu az sayıdaki kaynakta yapılan tanımlardan bir kaç şöyledir: “هو الفضل الخالي عن العوض المشروط في البيع : Riba, alış verişte şart koşulan karşılıksız fazlalıktır”^[14]. “Bir alım-satım akdinde aynı cins malda şer’î ölçüler üzerinden şart koşulan karşılıksız fazlalıktır”^[15]. “Alım-satım akdi dışında ana mala ilave edilen fazlalığa denir”^[16]. “Mübadeleli akitlerde taraflardan birinin hakkı

kabul edilen ve akit sırasında şart koşulan karşılıksız fazlalıktır”^[17]. “Özel bir takım şeylerdeki fazlalıktır”^[18]. Görüldüğü üzere son ikisi dışındaki bütün tanımlarda bey’ ifadesi geçmektedir. Son iki tanım ise muğlâktır; işlemin ne olduğu açık değildir.

Ribanın masum bir kavram olarak toplumlarca kabul gören bey’le ilişkilendirilmiş ona yakın anlamlı tanım Yüce Allah’ın kendisi ve Elçisine harp ilanı şeklinde nitelediği işlemin toplumların zihinlerinde şüpheli ve müsamaha edilebilir bir hale bürünmesine zemin oluşturmuştur. Bunun bir sonucu olarak tarihte bey’ul-îne, bey’ul-vefâ, bey’ul-istiğlâl, muamele-i şeriyye gibi özü itibarıyla iktisadî bir değer ifade etmeyen, hileye dayalı faizli işlemlere bazı mezhep mensuplarınca cevaz verilmiştir. Bu durum günümüzde de genişleyerek devam etmektedir. Finansal piyasalardaki birçok faizli işlem, insanların gözlerinden saklanırcasına, masum hale büründürülüp farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Örneğin, gerçekte faizli borç alışı verişinden ibaret olan tahvil ve bono işlemleri Bono yahut Tahvil alım-satımı, Bono veya Tahvil ihracı, hazine veya merkez bankalarının Varlık alım-satımı, Geri alma şartlı satım (Repo), Sat, kirala-geri al (Sale, lease and buy-back) gibi ilk bakışta normal ticari işlemi çağrıştıran kavramlarla ifade edilmektedir. İkincil piyasalarda senet kırdırma yoluyla faizli borç sözleşmesinden ibaret olan birçok finansal işlem son derece doğal gösterilerek, Faktöring işlemleri, ipotekli menkul kıymet alımı-satımı, varlığa endeksli menkul kıymet ihracı, emtia murabahası, teverruk, gelire endeksli senet, anapara ve getiri garantili vekâlet yatırımı (Wakala investment) vb. isimlerle anılmaktadır. Kısacası günümüzde finansın dili kirlenmiştir. Bu kirlilik, ne acıdır ki, -tarihin erken dönemlerinden itibaren- fıkıh kaynaklarına da bulaşmıştır. Mekke dönemi müşriklerinin faizli işlemi insanlığın meşru kabul ettiği alım satım kapsamında gösterip zihinleri bulandırma

çabaları sadece o dönemde kalmamış, gerek Müslüman gerekse gayri Müslim uzmanlar(!) tarafından günümüzde de bütün yoğunluğuyla sürdürülmektedir. Örneğin 1911 yılında faizli Mısır Milli Bankası’nın kuruluş müzakerelerinde Kur’ân’daki faiz (riba) ile fahiş tefecilik faizinin kastedildiği, normal orandaki faizin yasaklanmadığı fikrinden hareketle faizli bankanın fıkhi temellendirilmesi(!) yapılmaya çalışılmış, Osmanlı Şeyhü’l-İslamlarının para vakıflarına ilişkin fetvaları buna delil gösterilmiştir.^[19] Bu düşünce dillendirilmeye devam etmiş, 31 Ekim 2002 tarihinde dönemin Mısır Baş Müftüsü M. Tantâvî’nin başkanlığında yapılan toplantıda (Türkiye’deki Din İşleri Yüksek Kurulu konumundaki) *Mısır İslâm Araştırmaları Kurulu* banka faizinin helâl olduğuna ilişkin fetva yayınlamıştır.^[20] Benzer görüşlere son yıllarda ülkemizdeki bazı akademisyenlerin açıklamalarında da rastlanılmaktadır. Sonuçta, Allah bir eylemi yasaklamışken, insanların dikkati eyleme değil, onunla ilintili detay konulara yönlendirilmiş, kelime oyunları ile toplumların zihinleri meşgul edilerek bu sayede faiz yoluyla sömürü asırlardan beri devam etmiştir.

Nisâ Suresi 29. ayette varlık transferinin iki temel yönteminden bahsedilir; bunlardan biri rızaya dayalı ticaret yöntemi, ikincisi bâtil yöntemlerdir. Meşru görülen kazanç amaçlı varlık transfer yöntemi sadece ticarettir. Dolayısıyla faizin bunlardan hangisinin kapsamına girdiğinin tespit edilip tanımın buna göre yapılması önem arz etmektedir. Ticaret farklı nitelikli mal ve hizmetlerin değişim işlemidir. Nitekim ticaretin temelini oluşturan alım satım (bey’) farklı malların karşılıklı değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bir işlemin ticaret olarak adlandırılması için ortada değişime konu iki farklı mal veya hizmetin bulunması ve bunların bir taraftan diğer tarafa ebedî şekilde transferinin söz konusu olması gerekir. Mal veya hizmet transferine dayanmayan, verilenin (vasıf itibarıyla) aynıysa yahut fazlasıyla geri

alınması işlemi hiçbir kültürde ticaret olarak adlandırılmaz. Nitekim insanlık ticareti ticaret, faizli işlemi de faiz olarak adlandırmıştır. Kur'an'daki mal transfer yöntemlerinden her birinin iktisadî, hukukî, kaydî ve ahlakî yapı ve işlevi farklıdır. İki farklı malın birbirleri ile değiştirilmesi işlemi alım satım (bey'); malın karşılıksız olarak başkasına verilmesi en geniş anlamıyla sadaka; kendisi tüketilmeksizin menfaatinden yararlanan bir malın belli bir süre ile kullanılıp geri alınmak üzere verilmesi, işlem ücretli ise icâre, ücretsiz ise âriyet; kendisinden ancak tüketilmek suretiyle yararlanılabilen mislî bir malın belli vade sonunda aynı miktarla misli ile geri alınmak üzere verilmesi karz-ı hasen, ek bir meblağla geri alınmak üzere verilmesi ise (bir mal transfer yöntemi olarak) faiz işlemi olarak adlandırılır. Mislî ve tüketilen (faiz konu olan) bir malın belli vade ile kullanılmasından (riba işleminden) elde edilen gelire de riba (faiz) denir.

Sonuç olarak faizin bir eylem bir de sonuç açısından tanımlanması gerekir. Fıkıh kaynaklarında yer verilen “هو الفضل الخالي عن العوض المشروط في البيع” Riba alışı verişte şart koşulan karşılıksız fazlalıktır^[21] şeklindeki tanım hem sonuç odaklı hem de alım satım temellidir. Bu tanım “هو الفضل الخالي عن العوض المشروط في المعاملة” Riba bir işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalıktır” şeklinde yapıldığında hasılat şeklindeki ribayı ifade etmesi bakımından isabetli olabilir. Fakat daha önce de

ifade edildiği üzere riba yasağında asıl olan hasılat/fark değil eylemin bizzat kendisidir. Biz bu tanımdan hareketle ribayı “الربا: هي المعاملة التي يشترط فيها الفضل الخالي عن العوض” Riba; kendisinde karşılığı bulunmayan fazlalığın şart koşulduğu işlemidir” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu “işlem”in kapsamı oldukça geniştir. Nitekim Allah'ın elçisinden yapılan nakillerde riba çok farklı ve fakat tümü de haram nitelikli eylem ve maddi meblağlar için kullanılmıştır. Ancak ribanın gerek tarihte gerekse günümüzde en fazla söz konusu olduğu eylem “kredi”dir. Nitekim hadislerde de kredi/karz işlemine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki tezahür ettiği alanları da dikkate alarak ribayı bir eylem olarak “Gelir/menfaat sağlayıcı (doğrudan veya dolaylı) kredi işlemi”, bir hasılat olarak da “Karzdán/krediden elde edilen gelir” şeklinde tanımlamak mümkündür. Böylece riba/faiz, hem bir eylem türünün hem de o eylemden (krediden) sağlanan gelirin ismi olacaktır. Faiz bu şekilde tanımlandığında asırlardır süre gelen faiz tartışmaları netlik kazanacak ve toplumlar hangi yöntemle sömür(ül)düklerini daha net olarak kavramış olacaklardır.

Notlar

- [1] Yeremya, 15/ 10; Çıkış, 22/ 25; Tesniye, 23/ 19; Levîiler, 25/ 35-37.
- [2] Tesniye, 23/ 20.
- [3] Nisâ, 4/ 161.
- [4] Moşe Farsî (Türkçe'ye çev. ve düzenleyen), Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla TORA ve AFTARA: SEMOT (ed. Rov Yihsak Haleva ve diğ.), İstanbul 2004, II, 275; III, 588-589.
- [5] Luka, 6/34
- [6] el-Diwani, Tarık, Faiz Sorunu (çev. Mehmet Saraç), İstanbul, İz Yayıncılık, 2011, s. 44-46.
- [7] İbn-i Teymiyye'den faizin vahyin ilk yıllarında nazil olan Müddessir suresi 6. ayetle yasaklandığı şeklinde bir görüş nakledilir ki kanaatimizce bu yaklaşımda isabet oranı oldukça yüksektir. Ayette “وَلَا تَمْنُنْ تَسْكَرَ”: Daha fazlasını umarak iyilikte bulunma!” buyrulur. İbn-i Teymiyye'nin bu mana içerisinde faizciliğin de kastedildiği görüşünde olduğu nakledilir. (Hüseyin Tefvik Rıza, Rabevâtü'l-karz ve rabevâtü'l-bey', yy., 1998, I, 31.)

- [8] Müslim, Sahih, III, 1211.
- [9] Ebû Davud, Sünen, (thk. Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kamil Karabelli), yy., Risale nşr., 2009/1430h., V, 364.
- [10] Buhârî, “Büyü”, 79; Müslim “Müsâkât”, 102, 104; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 209.
- [11] Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Müsned, s. 45.
- [12] Ebû Dâvud, Sünen, III, 244.
- [13] Bakara 2/275.
- [14] Serahsî, el-Mebsût, XII, 109.
- [15] Semerkandî, Tuhfetü'l-Fukahâ, II, 25; Kâsânî, Bedâi', V, 183.
- [16] İbnü'l-Esir, Mubârek b. Muhammed (606/1209), en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrût: Dâru'l-fikr, t.y., “r-b-v” md., II, 191-192; Lisânu'l-arab, “r-b-v” md., XIV, 305.
- [17] İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-kadîr, VII, 3.

- [18] İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 3.
- [19] Bkz. İsa Abdüh, Büyük bîla fevâ'id, Mısır, Daru'l-i'tisâm, 1977, s. 110-113.
- [20] Bu karar, hey'et düzeyinde banka faizinin helâl olduğuna ilişkin verilen ilk ve 31 Aralık 2003 tarihli itibarıyla son karardır. Kurul banka faizinin caiz olduğuna ilişkin görüşünü şu gerekçelere dayandırmıştır:
A- Bankanın verdiği faiz banka ile müşteri arasındaki vekâlete dayanır. Banka müşterinin vekili sıfatıyla onun parasını çalıştırmaktadır.
B- Devlette vatandaş arasında faiz cereyan etmez. (Konuya ilişkin tartışmalar için bk., el-Azîzî, Muhammed Râmiz Abdulfettâh, Beyânu'l-hukmî's-şer'iyyi fi'l-fevâ'idü'l-masrifîyyeti reddedn alâ fetvâ mecmâi'l-buhûsî'l-İslâmiyye, Amman 2003; el-Kardâvî, Yusuf, “Fevâ'idü'l-bunûk”, www.islamnafatwa.com, [01 Temmuz 2003].
- [21] Serahsî, el-Mebsût, XII, 109.